

La ciència i les conseqüències

L'esperit del temps

Martí Domínguez
Edicions Proa
Barcelona, 2019, 431 pàgines

L'any 1973 el Premi Nobel de Fisiologia o Medicina va recaure en tres científics als quals es reconeixia els descobriments sobre patrons de comportament individuals i socials. Nikolaas Tinbergen havia nascut el 1907 a la Haia; durant la Segona Guerra Mundial, la Gestapo el va empresonar perquè era membre de la resistència holandesa. Karl von Frisch havia nascut a Viena el 1886, i els nazis el van perseguir perquè tenia un besavi jueu. El tercer, Konrad Lorenz, nascut a Viena el 1907, sovint és considerat el pare de l'etologia; va afiliar-se al partit nacionalsocialista a principis dels anys trenta i se sap que va passar part de la guerra treballant en un hospital psiquiàtric a Poznan i els últims temps com a metge al front rus, on va ser capturat i empresonat quatre anys en camps soviètics. Retornat a Àustria, es va reincorporar a la universitat i va fer una carrera acadèmica que culminaria amb el Premi Nobel. Lorenz va morir el 1989; l'any 2015 la Universitat de Salzburg li va revocar el títol de doctor per haver ocultat el passat nazi.

Martí Domínguez ha resseguit a fons la figura de Lorenz i n'ha novel·lat la història, la seva història esborrada dels anys del nazisme, fins a construir un personatge de ficció ple de claroscurs que arrossegueu el lector a fer-se les preguntes més torbadores. Domínguez té la traça de no donar nom al personatge, cosa que reforça l'afirmació que ha escrit una obra de ficció basada en fets reals, amb què obre la breu nota final d'agraïments. La majoria de companys de viatge del protagonista de *L'esperit del temps*, especialment els metges, els

universitaris i els científics amb qui coincideix tot al llarg del relat (Knoll, Hetzer, Hippius, Stavenhagen) són, ells sí, personatges històrics, als quals la novel·la posa carn i ossos i sovint una cruesa a l'alçada dels fets que van viure.

És el protagonista mateix de la novel·la qui ens explica la seva vida. Domínguez construeix un ardit que, a través d'un singular joc de miralls, farà que ens creguem prou el que explica. Quan el capturen els russos, l'obliguen a relatar els seus crims sense amagar-se'n, i no fer-ho li hauria costat una execució sumària. D'aquesta manera reconstrueix els inicis de la carrera acadèmica i l'afiliació al partit de Hitler, l'èxit de les seves teories sobre el comportament animal, que semblaven donar base científica al racisme i a les polítiques que els nazis en van derivar, i la seva participació en les pràctiques de germanització a Polònia i a Belarús. No s'excusa de la seva recerca científica, ni tan sols de les seves idees, però mira de distanciar-se de l'aplicació pràctica o de la utilització que se'n va fer (per exemple als anomenats *Lebensborn*), de les quals es presenta més aviat com un espectador forçat.

D'aquesta manera sorgeix alguna cosa semblant a un dubte sobre la bondat de les seves pròpies teories. Un dubte, però, que no va gaire més enllà, que en cap cas no evoluciona cap al sentiment de culpa o la necessitat de perdó. Aquesta, si més no, és la impressió que, a parer meu, es desprèn sobretot dels últims capítols, escrits ja en llibertat, després d'haver obtingut el Premi Nobel, sense necessitat de justificar-se, en un to que recorda el dels llibres publicats per Lorenz després de la guerra, que el van fer fins a cert punt popular i que el durien a ser fins i tot un autor de referència del moviment ecologista.

I així ens trobem amb els temes de fons de *L'esperit del temps*. Fins a quin punt podem considerar que la ciència és neutra? Fins a quin punt el científic pot desresponsabilitzar-se de les conseqüències de les seves teories i, sobretot, de l'aplicació pràctica que se'n pugui fer? No són preguntes noves, però per respondre-hi

Proa

MARTÍ DOMÍNGUEZ L'esperit del temps

amb una mínima serietat i lluny dels tòpics cal estar atents a tota la informació que el novel·lista ens fa arribar de la ploma del seu personatge: no són les primeres teories de Lorenz sobre el comportament animal, fruit de l'observació en viu i en llibertat, sinó la seva ideologia racista, que se'n servia, el primer pas en fals que fa el científic, que viurà, finalment, esbalaït i més aviat sorprès, les conseqüències que arribaran a tenir en mans dels més devots d'aquella mateixa ideologia, sempre revestida d'una racionalitat extrema.

L'esperit del temps ha estat reconeguda amb el Premi Òmnium a la millor novel·la de l'any 2019. Martí Domínguez, doctor en biologia per la Universitat de València i director des del 1999 de la revista *Mètode*, serveix amb solvència un relat que no era fàcil de fer. I que obre la porta a d'altres preguntes sense resposta fàcil: el passat nazi de Lorenz invalida l'aportació que li va fer merèixer el Premi Nobel, al costat dels seus companys de recerca, víctimes ells en alguna mesura del nazisme?

Oriol Izquierdo